พื้นที่ความรู้ อัตลักษณ์และการปรับตัวของคนพลัดถิ่น : กรณีศึกษา ชาวไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

THE REALM OF KNOWLEDGE, IDENTITY AND ORIENTATION OF DISPLACED PEOPLE: A CASE STUDY OF THE PHUEN IN PAK PHLI DISTRICT, NAKHON NAYOK PROVINCE

พิมพ์ปฏิมา นเรศศิริกุล | PIMPATIMA NARESSIRIKUL
อาจารย์สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ABSTRACT

"The Realm of Knowledge, Identity and Orientation of Displaced People: A Case Study of *Phuan* in Pak Phli District, Nakhon Nayok Province" aims to study the creation of the cultural knowledge realm, identity preservation and the adaptation of Tai people.

It is found out that the Phuan in Pak Phli district, Nakhon Nayok province, immigrating to Thailand due to some historical events, consider their identity Thai while identify themselves as Lao like their ancestors in their country of origin. This motivates the Phuan to restore and preserve their ethnic identity by creating a realm of knowledge functioned as a tool to transfer the knowledge and symbol of their ethnic identity to people in other societies. The Phuan also try to familiarize themselves with the foreign traditions, languages and people in order to validate their ethnic among people with different languages and cultural backgrounds.

Keywords: Phuan, Lao, ethnic group

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง พื้นที่ความรู้ อัตลักษณ์และการปรับตัวของคนพลัดถิ่น : กรณีศึกษาชาวไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างพื้นที่ความรู้ทางวัฒนธรรม การธำรงอัตลักษณ์และการปรับตัวของชาวไทย ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจิตสำนึกของความเป็นคนไทย ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ในขณะเดียวกันก็มีสำนึกของความเป็นคนลาว ซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอน ส่งผลให้ชาวไทยพวนมีความพยายามฟื้นฟู และรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองเอาไว้ ด้วยการสร้างพื้นที่ความรู้เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดและเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่อสังคมภายนอก ตลอดจนมีความพยายามในการปรับตัว เพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์สามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางคนต่างกลุ่มภาษาและวัฒนธรรม

คำสำคัญ : พวน, ลาว, กลุ่มชาติพันธุ์

บทนำ

ในบทความชิ้นนี้จะพิจารณาพื้นที่ความรู้ อัตลักษณ์และการปรับตัวของชาวไทยพวนในอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยในฐานะคนลาวพลัดถิ่น ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้วิธีการผสมผสานแนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องกัน เช่น แนวคิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และแนวคิดมโนทัศน์คนพลัดถิ่น

การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เป็นการศึกษาที่มีการถกเถียงกันมาหลายทศวรรษ เนื่องจากการนิยามความหมายของคำว่าอัตลักษณ์นั้น มีความหลากหลาย ล้วนขึ้นอยู่กับผู้ศึกษาแต่ละคนว่าจะนำปัจจัยใดบ้างเข้าเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงในการวิเคราะห์ความเป็นชาติพันธุ์ที่มีความซับซ้อน เพื่อตอบคำถามในการธำรงชาติพันธุ์นั้น ๆ อีกทั้งบริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ปัจจัยต่าง ๆ แรงกระทบทางสังคมมีความหลากหลาย ส่งผลให้การมองเรื่องอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นและต้องมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลาเพื่อหาคำตอบของการแสดงตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ในยุคโลกาภิวัตน์

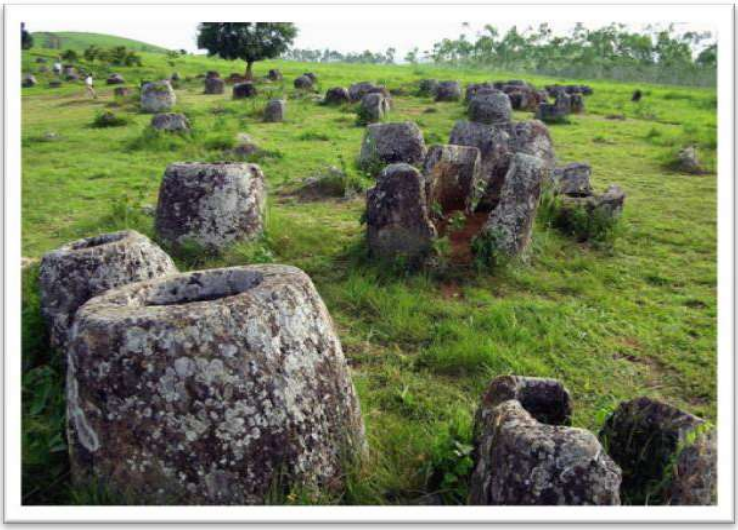
ในสังคมไทย การศึกษาอัตลักษณ์ส่วนใหญ่ มักมุ่งเน้นศึกษาคนต่างวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมากกว่าศึกษากลุ่มคนไทยด้วยกันเอง ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ประเทศไทยนั้น มีทั้งกลุ่มคนที่อยู่ดั้งเดิมหรือชนพื้นเมือง และกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาด้วยความยินยอมและถูกกวาดต้อนเข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ และยังคงตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน มีสำนึกของความเป็นคนไทยในขณะเดียวกันก็มีสำนึกถึงมาตุภูมิและมีความพยายามในการสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์ดั้งเดิมด้วย ปรากฏการณ์ลักษณะดังกล่าวมักจะเกิดขึ้นกับกลุ่มคนพลัดถิ่น

คนพลัดถิ่น “diaspora” เกิดขึ้นจากการผสมคำระหว่าง “dia” หมายถึงการทะลุกับคำว่า “speirein” หมายถึง การหว่าน ดังนั้น diaspora จึงหมายถึงการแพร่กระจายออกไป (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547: 198) แนวคิดคนพลัดถิ่นมีการสร้างกรอบในการศึกษาไว้อย่างหลากหลาย กว้างบ้างแคบบ้างขึ้นอยู่กับผู้ทำการศึกษามีการให้นิยามความหมายของคำว่าคนพลัดถิ่นอย่างไร และการนิยามความหมายของคำว่าคนพลัดถิ่นยังปรากฏทั้งทัศนะเชิงบวกและเชิงลบ แนวคิดคนพลัดถิ่นเป็นการสร้างกรอบทางความคิดที่พยายามอธิบายกลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มคนใด ๆ ก็ตามที่มีการเคลื่อนย้ายหรือแพร่กระจายมากที่หนึ่งไปสู่ที่หนึ่งซึ่งไม่ใช่มาตุภูมิของตนเอง

ในงานศึกษากรณีของชาวไทยพวนที่ผู้ศึกษาจัดชาวพวนไว้ในฐานะคนพลัดถิ่นนั้น เนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกกวาดต้อนให้พลัดพรากจากมาตุภูมิของตน แม้จะมีสำนึกว่าแผ่นดินไทยคือบ้าน แต่ก็ไม่ใช่บ้านที่แท้จริง ประกอบกับกรอบแนวคิดในการศึกษาครอบคลุมองค์ประกอบที่ซอง-ปิแอร์ ราโก (Jean-Pierre Rageau) ได้เสนอไว้ด้วยในการให้กรอบของคนพลัดถิ่น กล่าวคือ ชาวพวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกบังคับให้มีการอพยพจากมาตุภูมิเดิมของตนเอง ชาวพวนมีสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และชาวพวนมีมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง อยู่ในฐานะชนกลุ่มน้อยในสังคมเมื่อเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์หลักในอาณาเขตพักพิงหรือบ้านใหม่ และประการสุดท้ายคือ มีอัตลักษณ์ร่วมกันของความเป็นพวนอย่างชัดเจน (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547: 202) ดังนั้นในฐานะคนพลัดถิ่น ชาวพวนต้อง**สร้างพื้นที่ความรู้ อัตลักษณ์ และมีการปรับตัว**หลายอย่างเพื่อให้สามารถธำรงชาติพันธุ์อยู่ได้ในที่พักพิงใหม่และที่พักพิงกำลังจะกลายเป็นมาตุภูมิของสมาชิกของชาวพวนรุ่นใหม่ต่อไปด้วย

“ลาวพวน” สู่ “ไทยพวน”กลุ่มชาติพันธุ์พลัดถิ่น

ชาวพวน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ตระกูลภาษาไท-กะได (ปนัดดา บุญยสารนัย, 2544 :14) ตามประวัติศาสตร์ เป็นคำที่เรียกกลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองเชียงขวางหรือบริเวณที่ราบสูงในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีอาณาเขตติดต่อกับญวน ที่มาของชื่อชาติพันธุ์เกิดจากการตั้งชื่อเรียกตามภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งพบสองสำนวน กล่าวคือ สำนวนแรก “พวน” “พู” “โพน” หมายถึงพื้นที่สูง ไม่ราบ พูนขึ้นไป และที่มาของชื่อชาติพันธุ์สำนวนที่สอง คือ เป็นชื่อแม่น้ำสายหนึ่ง เนื่องจากเมืองเชียงขวางมีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่านพื้นที่ แม่น้ำสายดังกล่าวชื่อว่า “แม่น้ำพวน” ชาวพวนนิยมตั้งถิ่นฐานบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำ จึงเรียกกลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานในบริเวณแถบแม่น้ำสายนี้ว่า “ชาวพวน” นอกจากนั้น ตามประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชาวพวน มีมาตุภูมิดั้งเดิมอยู่ในอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) มาก่อน ทำให้ชาวพวน ถูกเรียกตามถิ่นบ้านเกิดเมืองนอนว่า “ลาวพวน” (คำหมั้น วงกดรัดตะนะ, 2516 :7)

ภาพที่ 1 : ทุ่งไหหิน เมืองเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ที่มา : บุนมี เทบสีเมือง, 2554 หน้า 56

ตำนานขุนบูลมราชาทิราด เป็นหลักฐานชั้นต้นทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์อาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในแถบลุ่มแม่น้ำโขง และอาณาจักรเพื่อนบ้านในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตลอดจนการสร้างบ้านแปงเมืองในสมัยก่อนสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง ได้กล่าวถึงมาตุภูมิของชาวพวนว่า เป็นดินแดนของราชวงศ์แถน ซึ่งขุนบูลมส่งลูกไปปกครอง ขุนบูลมมีลูกชาย 7 คน คนสุดท้องชื่อเจ็ดเจือง ให้ไปสร้างเมืองพวน ดินแดนเมืองพวนมีอาณาเขตติดต่อกับเมืองหลวงพระบาง ต่อมาขุนลอผู้พี่ (ปฐมกษัตริย์หลวงพระบาง) ได้ทำสัญญาปักปันเขตแดนระหว่างเมืองพวนกับเมืองหลวงพระบางขึ้น โดยส่งขุน 8 คน ไปปักปันเขตแดน (สิลา วีละวงและมอม อุเทนสักดา, 2510: 25) ซึ่งปัจจุบันคือแขวงเชียงขวางทางด้านตะวันออกของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ภาพที่ 2 : แผนที่แสดงที่ตั้งเมืองเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ที่มา : เว็บไซต์ http://region6.prd.go.th

ปัจจุบันในประเทศไทยมีชาวพวนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีการอพยพหนีภัยสงครามและถูกกวาดต้อนเข้ามา จากที่ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวพวนระลอกแรกเกิดขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี ราว พ.ศ. 2322 (ภารดี มหาขันธ์, 2554 :205) ระลอกที่สองในสมัยรัตนโกสินทร์ ตรงกับรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และกลุ่มใหญ่อพยพเข้ามาในระลอกที่สามตรงกับสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และกระจายกันตั้งถิ่นฐานตามพื้นที่ต่างๆในประเทศไทย สำหรับชาวพวนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดนครนายกนั้น เข้ามาจากการกวาดต้อนในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินตีนครเวียงจันทน์แตก และกวาดต้อนชาวพวนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่จังหวัดนครนายก ตั้งถิ่นฐานหนาแน่นในอำเภอปากพลี โดยมีฝั่งคลองเป็นยุทธศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากลักษณะพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ ส่งผลให้มีลักษณะนิเวศภูมิสถานคล้ายคลึงกับเมืองเชียงขวาง ซึ่งเป็นมาตุภูมิเดิมของชาวพวน (บังอร ปิยะพันธุ์, 2541: 42)

พื้นที่ผู้นำทางวัฒนธรรม และความรู้

ชาวพวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยที่ถูกเทครัวเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ส่งผลให้พื้นที่การแสดงตัวตนของชาวพวนไม่ปรากฏชัดเจนมากนักในสังคมไทย วาทกรรมของการสร้างความเป็นคนอื่นของรัฐชาติไทยในสมัยยุคต้น ๆ ได้มีทัศนคติของการกีดกันกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ใช่ “คนไทย” ค่อนข้างชัดเจน ประกอบกับมีการนิยามความหมายของความเป็น “คนไทย” ซึ่งมีการสร้างกรอบทางความคิดให้ตั้งอยู่บนฐานแนวคิดทางประวัติศาสตร์แบบอาณานิคม ซึ่งมีลักษณะคับแคบ ตีบตัน แนวคิดนโยบายรัฐชาตินิยมของผู้นำสมัยนั้น ได้สร้างวาทกรรมความเป็น “ลาว” ให้แก่ชาวพวน ซึ่งมีนัยเชิงลบในสังคมไทยมากกว่าคำอื่น ๆ และชาวพวนได้ถูกกดทับให้เป็น “คนอื่น” มาหลายศตวรรษจนกระทั่งกระแสการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์เป็นแรงผลักให้มุมมองของผู้นำและปัญญาชนเกิดการเปลี่ยนแปลง (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555: 85) ส่งผลให้แนวคิดพื้นที่ทางสังคม โลกาภิวัตน์และคนพลัดถิ่นที่มีความเกี่ยวข้องกันอยู่ถูกนำมาเป็นประเด็นถกเถียงว่าความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับวัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่สามารถแยกออกจากกันได้ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2547:192) ซึ่งแต่เดิมรัฐชาติใน

อดีตมักผูกวัฒนธรรมไว้กับพื้นที่หรือพรมแดนทางภูมิศาสตร์ แต่ภายหลังสิ่งที่เรียกว่าชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ไม่สามารถบรรจุไว้ในอาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่งได้ เนื่องจากเป็นสิ่งที่มีพลวัต มีการตัดข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ ลื่นไหลไปมาอยู่ตลอดเวลา ในขณะเดียวกัน นโยบายของรัฐไทยสมัยใหม่ ซึ่งพยายามส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ถูกกดทับมานาน ให้กลายเป็นนโยบายรักษา ฟื้นฟูวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ “ไทย” ขึ้นมา เพื่อประโยชน์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นการปรับทัศนคติใหม่ของคนในสังคมจึงเริ่มยอมรับความแตกต่างของชาติพันธุ์มากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้นโยบายของรัฐจะเปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกมองว่าเป็นชายขอบ แต่ชาติพันธุ์กลุ่มย่อยๆ มักไม่สามารถแสดงพลังในการช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมได้ด้วยตนเอง จึงจำเป็นต้องอาศัยบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่เข้มแข็งและมีบทบาทเพียงพอในพื้นที่ เป็นสื่อกลางช่วยประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มอื่นๆกับชาวพวนเข้าด้วยกัน อาจเปรียบบุคคลนั้นว่าเป็น “ผู้นำทางวัฒนธรรม” ซึ่งผู้นำทางวัฒนธรรมนั้นจะเป็นบุคคลใดก็ได้ที่เป็นที่ยอมรับของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับชาวพวน

ชาวพวนใน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก แม้ว่าจะเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากในพื้นที่ และนโยบายของรัฐจะเปิดพื้นที่ให้ปักหมุดทางวัฒนธรรมได้ แต่หากขาดผู้นำทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งและผู้มีความรู้ในการจัดการทางวัฒนธรรมแล้ว ก็เป็นเรื่องยากที่ชาวพวนจะยึดพื้นที่ทางวัฒนธรรมของตนเองให้มั่นคงและเป็นที่ยอมรับของสังคมได้ ผู้นำทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทมากในการยึดพื้นที่ให้แก่ชาวพวนพลัดถิ่น คือ พระครูประวัติ หลวงพ่อภาระและพันเอกโสภณ เครือเพ็ชร์ พระสงฆ์ และปราชญ์ท้องถิ่น ที่รวบรวมชาวพวนตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐาน และใช้วัดเป็นพื้นที่ในการรักษาพื้นที่ของความเป็นพวน ด้วยการสร้างขุมคลังความรู้เกี่ยวกับชาวพวนขึ้นมาเพื่อทำความเข้าใจต่อสังคมและการอยู่ร่วมกันบนความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม

ภาพที่ 3 : เจ้าอาวาสวัดฝั่งคลองพระครูวิริยานุโยค ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวน

ความรู้ทางวัฒนธรรมของชาวพวนถูกสร้างขึ้นอย่างชัดเจนที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวน วัดฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก โดยมีผู้นำสำคัญคือ เจ้าอาวาสวัดฝั่งคลองพระครูวิริยานุโยค ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวน ปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำท้องถิ่น ที่ยังคงมีองค์ความรู้เกี่ยวกับ “ความเป็นพวน” หลงเหลืออยู่ และเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์พวนไว้ เพื่อให้เป็นมรดกของชาวพวนและสังคมไทยสืบไปพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวน จัดแสดง 4 ด้าน คือ วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมและสุนทรียะ

ด้านวิถีชีวิตให้องค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานของชาวพวน เช่น ทำไร่ทำสวน ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ลักษณะเรือนของชาวพวน และส่วนประกอบของเรือนที่ใช้วัสดุจากธรรมชาติ ตั้งแต่ฝาเรือน เสาเรือน พื้นเรือน และหลังคา เป็นต้น

ภาพที่ 4 : ลักษณะเรือนของชาวไทยพวน

ด้านวัฒนธรรมประเพณี ให้องค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวพวน ซึ่งมีความใกล้เคียงกับวัฒนธรรมของกลุ่มคนลาวในเวียงจันทน์ หรือที่เรียกกันว่า “ลาวเวียง” ความใกล้ชิดของวัฒนธรรมชาวพวนกับลาวเวียงนั้น สะท้อนผ่านการใช้อักษรธรรมและอักษรไทยน้อยทั้งภาษาเขียน ภาษาพูด บทสนทนาและคำศัพท์หลายคำคล้ายภาษาลาวเวียงจันทน์

ภาพที่ 5 : ภาษาเขียนของชาวไทยพวน

ชาวพวนมีฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เหมือนการยึดถือทางขนบธรรมเนียมประเพณีแบบลาวเวียงจันทร์ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับประเพณีสิบสองเดือนของไทยด้วย แต่รายละเอียดของประเพณีในแต่ละช่วงเดือนอาจมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง นอกจากนั้นชาวพวนยังมีเครื่องแต่งกาย และวัฒนธรรมการกินที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองด้วย

ด้านพิธีกรรมพิธีกรรมของชาวพวนส่วนใหญ่เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตและการบูชาบรรพบุรุษ เช่น บายศรีสู่ขวัญการแต่งงานและการเจ็บป่วย พิธีกำฟ้า พิธีเลี้ยงผีปู่ตา เป็นต้น

ด้านสุนทรียะชาวพวนมีการละเล่นทั้งรำและร้อง มีทั้งการละเล่นดั้งเดิมและการละเล่นที่ผสมผสานระหว่างสุนทรียะแบบพวนกับการละเล่นแบบไทย เช่น การรำพวน การรำโทน การลำตัดแบบไทยพวน เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวน เปรียบเสมือนสนามความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ และอีกนัยหนึ่งซึ่งมีความสำคัญมาก คือ สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดของผู้นำในการใช้สนามความรู้เป็นสัญลักษณ์ในการสร้างอัตลักษณ์ของชาวพวนขึ้นมาภายใต้บริบทของรัฐไทยสมัยใหม่ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของชาวพวนจึงได้ปรากฏโดยผ่านพื้นที่จัดแสดงและกิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งเปรียบเสมือนภาพตัวแทน (Representation) ของชาวพวนอำเภอปากพลีในปัจจุบัน

อัตลักษณ์และการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวไทยพวน

ชาวพวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะและมีอัตลักษณ์ของตนเอง แต่อัตลักษณ์ดังกล่าวนั้นไม่ใช่นิยามที่หยุดนิ่งตายตัว หากมีพลวัต ดังนั้นการประดิษฐ์ การรื้อฟื้นและการธำรงรักษาทางวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นและเป็นวัฏจักรทางวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา

คำว่า “อัตลักษณ์” นั้น มีการถกเถียงกันหลายครั้งในวงวิชาการในเรื่องของคำนิยามและการนำไปใช้ จนกระทั่งปัจจุบันนี้ คำว่า “อัตลักษณ์” เป็นที่ยอมรับทางวิชาการด้านมานุษยวิทยาและสาขาอื่นๆที่เกี่ยวข้องว่า “อัตลักษณ์” หมายถึง ลักษณะที่เหมือนกันหรือมีร่วมกัน แต่มีพลวัต ไม่หยุดนิ่ง ดังนั้นจึงนำมาสู่การพิจารณาว่า “เอกลักษณ์” กับ “อัตลักษณ์” มีความหมายเหมือนกันมาก แต่แท้จริงแล้ว สองคำนี้มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ “เอกลักษณ์” เป็นความเหมือน จุดร่วมที่มักจะไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ “อัตลักษณ์”

เป็นความเหมือน จุดร่วมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นคำที่สะท้อนนัยของการแบ่งรับแบ่งสู้กับปัจจัยภายในและภายนอกที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์ทางสังคมต่าง ๆ

อัตลักษณ์ของชาวพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายกในปัจจุบัน มีลักษณะเคลื่อนไหวอย่างมีพลวัต มีปรากฏการณ์การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์อยู่ตลอดเวลา ในสถานการณ์หนึ่งชาวพวนอาจแสดงตัวตนเพื่อบ่งชี้ว่าตนเป็นชาวพวน และมีจิตสำนึกโหยหามาตุภูมิของตนเองที่อยู่เมืองเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แต่ในอีกสถานการณ์หนึ่งชาวพวนอาจปกปิดอัตลักษณ์ดังกล่าวและแสดงออกถึงความเป็นไทยขึ้นมาแทน หรือความพยายามข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์จากความเป็นชาวพวนมาสู่ความเป็นคนไทย อัตลักษณ์ของชาวพวน เริ่มปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนนับตั้งแต่มีการสร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวน วัดฝั่งคลอง ขึ้น เนื่องจากพื้นที่ความรู้ดังกล่าวเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของความพยายามในการแสดงตัวตนและแสวงหาพื้นที่ในสังคมไทยของชาวพวน และเผยแพร่ “ความเป็นพวน” ต่อกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในฐานะกลุ่มคนพลัดถิ่น ที่เคยถูกรัฐไทยสร้างวาทกรรม “ความเป็นลาว” กดทับไว้มาหลายศตวรรษ ความเข้าใจของสังคมภายนอกที่มีต่อชาวพวนจึงไม่แตกต่างไปจากคนไทยมองชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ทางภาคเหนือและคนอีสานมากนักซึ่งมีนัยของความไม่เท่าเทียมกันทางวัฒนธรรม ส่งผลให้ชาวพวนมีความพยายามสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาใหม่ โดยเห็นได้ชัดว่า มีความพยายามนำวัฒนธรรมไทยมาประยุกต์ผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน เช่น สุนทรียะทางดนตรีและการละเล่น นอกจากนั้น การปรับชื่อชาติพันธุ์เพื่อแสดงความเป็นส่วนหนึ่งของความเป็น “คนไทย” โดยเรียกกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองว่า “ไทยพวน” ซึ่งแต่เดิมคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มชาวพวน ที่อพยพมาจากฝั่งลาว จึงเรียกว่า “ลาวพวน” มาก่อน ดังนั้นการเปลี่ยนชื่อกลุ่มชาติพันธุ์จึงเป็นการลดความแปลกแยก และสร้างความเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทยได้ประการหนึ่ง

อัตลักษณ์ภายนอกของชาวพวน ไม่สามารถแยกออกจากคนไทยได้ เนื่องจากไม่มีความแตกต่างกันชัดเจน เช่น ลักษณะกายภาพของกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มทางภาคเหนือของประเทศ แต่สิ่งที่ทำให้เราสามารถบ่งชี้ถึงความแตกต่างระหว่างชาวพวนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นได้ คือ จิตสำนึกทางชาติพันธุ์ โดยผ่านเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ความทรงจำต่าง ๆ แต่ในปัจจุบัน สำนึกทางชาติพันธุ์ของชาวพวนรุ่นใหม่ถูกกลบทับด้วยกระบวนการกลืนความทรงจำ

ผ่านระบบการศึกษาของภาครัฐ ความทรงจำใหม่ของรัฐไทยถูกป้อนเข้าไปแทนที่สำนึกดั้งเดิม ส่งผลให้ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของชาวพวนต้องมีการปรับตัว เพื่อให้มีพลังเพียงพอในการแสดงนัยสำคัญต่อสังคมภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของนิโคลัส แทป ซึ่งเสนอว่าควรมองจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ (Ethnic identity) ในลักษณะที่เป็นสำนึกทางประวัติศาสตร์ (Historical consciousness) ซึ่งในแง่นี้ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงไม่ใช่อะไรบางอย่างที่ถูกกำหนดจากสายเลือดโดยกำเนิด แต่เป็นการจงใจเลือก (ยศ สันตสมบัติ, 2556:154-155) ชาวพวนก็เช่นกัน ชาวพวนเลือกสรรประวัติศาสตร์ของตนเอง เลือกหยิบยกเหตุการณ์มาตีความในลักษณะที่มีนัยสำคัญต่อชีวิตทางสังคมของตน เรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้กลายมาเป็นประวัติศาสตร์ เรื่องราวความจริงของกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนั้น การศึกษาเพื่อแยกกลุ่มชาติพันธุ์ควรเริ่มจากการศึกษาจิตสำสึกทางประวัติศาสตร์ก่อน แม้เครื่องมือในการสร้างจิตสำนึกทางชาติพันธุ์จะเป็นการประดิษฐ์ใหม่ แต่เรื่องราวล้วนมีรากฐานมาจากสิ่งดั้งเดิม อัตลักษณ์ที่สะท้อนจากจิตสำนึกของชาวพวน จึงกลายเป็นทั้งสิ่งที่ติดตัวกลุ่มชาติพันธุ์มาและเป็นอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่และปรับเปลี่ยนไปตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตามบริบททางสังคมที่ดำรงอยู่ขณะนั้น กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชาวพวนนี้เอง ยังทำให้ชาวพวนสามารถแยกตัวตนออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นได้ โดยการมีความทรงจำร่วม นอกจากสำนึกทางประวัติศาสตร์แล้ว ยังมีภาษา สำเนียงพูด ซึ่งจัดว่าเป็นภาษาพลัดถิ่น และขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นซึ่งถูกเลือกสรรแล้วที่แตกต่างไปจากผู้คนกลุ่มอื่นๆที่อยู่ใกล้เคียงกัน อันบ่งชี้ถึงอัตลักษณ์ของชาวพวนได้อย่างชัดเจน

ชาวพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ได้ริเริ่มการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีของตนขึ้นมาด้วยความภูมิใจในความเป็นพวน โดยเปิดเผยตัวตนสู่พื้นที่สาธารณะเพิ่มขึ้น ไม่ได้อยู่ในสภาพที่เป็นรองจากการเบียดขับด้วยอคติทางชาติพันธุ์ เป็นกลุ่มพวนที่ประสบความสำเร็จในการสร้างอัตลักษณ์ผ่านกระบวนการรื้อฟื้นประเพณีและวัฒนธรรม เนื่องจากมรดกทางวัฒนธรรมพวนดั้งเดิมยังมีความเข้มข้นสูง ประกอบกับความพร้อมของสมาชิกในกลุ่มร่วมกับผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สามารถสร้างกลไกและจัดตั้งฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มจนสามารถสะท้อนให้สังคมภายนอกเห็นว่า มรดกทางวัฒนธรรมของชาวพวนเป็นสิ่งมีคุณค่า ควรแก่การอนุรักษ์ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทย อันเป็นความ

หลากหลายบนพื้นฐานของความเป็นส่วนหนึ่งสังคมไทย ไม่ใช่ในฐานะวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยหรือเป็นสิ่งแปลกใหม่ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเช่นที่ปรากฏในวัฒนธรรมชาวเขาที่ถูกแยกออกจากวัฒนธรรมของชาวเรา (ไทย) เท่านั้น อีกประการหนึ่งที่อัตลักษณ์ดั้งเดิมของชาวพวนเป็นที่ยอมรับได้ง่ายในสังคมไทย คือ พื้นฐานวัฒนธรรมของชาวพวนไม่แตกต่างจากวัฒนธรรมไทยมากนัก เนื่องจากมีวัฒนธรรมพวนเป็นวัฒนธรรมที่มีรากฐานดั้งเดิมมาจากพระพุทธศาสนาผสมกับความเชื่อเรื่องธรรมชาติและบรรพบุรุษ สังเกตได้จากพิธีกรรมและประเพณีบางอย่างคล้ายคลึงกับของคนไทย เช่น ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ก็มีความคล้ายคลึงกับประเพณีสิบสองเดือนของคนไทย

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าชาวพวนจะสามารถสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมของกลุ่มได้ค่อนข้างมั่นคงในสังคม แต่ในบางบริบท ชาวพวนกลับเลือกที่จะปกปิดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอาไว้ และเลือกที่จะข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ แสดงความเป็นคนไทยออกมาแทน ซึ่งปรากฏการณ์ชาติพันธุ์สัมพันธ์นี้ก่อให้เกิดการลื่นไหลของอัตลักษณ์ ส่งผลให้อัตลักษณ์ของชาวพวนมีความหลากหลาย ชาวพวนจะแสดงตัวตนออกมาอย่างไรขึ้นอยู่กับบริบทสังคมและคู่ปฏิสัมพันธ์ในขณะนั้น เช่น ชาวพวนแสดงตัวตนเป็นคนไทย เมื่อติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐในสถานที่ราชการ และการติดต่อเพื่อเข้าถึงประโยชน์และสิทธิในฐานะพลเมืองไทย เป็นต้น ชาวพวนจะแสดงความเป็นชาติพันธุ์ของตนอย่างเต็มที่กับกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ชาวพวนแสดงความเป็นพวนอย่างเต็มที่ในพื้นที่ความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ (พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวนวัดฝั่งคลอง) เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมต่อสาธารณะ แนวคิดชาติพันธุ์สัมพันธ์แสดงให้เห็นว่า ชาวพวนไม่แสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ต่อสังคมภายนอกตลอดเวลา แต่ชาวพวนเรียนรู้ว่าควรแสดงความเป็นพวนออกมาในบริบทและสถานการณ์ใดบ้าง เพื่อเอื้อผลประโยชน์ทางสังคมและเศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์

ในปัจจุบัน นอกจากชาวพวนจะแสดงอัตลักษณ์ดั้งเดิมและสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาใหม่แล้ว ชาวพวนยังต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยสมัยใหม่ ศิลปวัฒนธรรมบางอย่างจำเป็นต้องมีการผสมผสานทางวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมและประเพณีดำรงอยู่ได้ เช่น การผสมผสานวัฒนธรรมพวนกับวัฒนธรรมไทยเข้าด้วยกัน ในรูปแบบดนตรีและการละเล่นแบบใหม่ มีการนำลำตัดของไทยมาประยุกต์โดยใช้เนื้อร้องเป็นภาษาพวน เป็นต้น

ชาวพวนในอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก สามารถรักษาอัตลักษณ์และสร้างอัตลักษณ์ เพื่อตอบสนองการดำรงอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์รู้จักปรับตัว สร้างความเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นไทยมากกว่าพยายามสร้างความแตกต่างจากความเป็นไทยบนฐานคิด “ประเทศไทยหลากหลายชาติพันธุ์” อีกทั้งพื้นฐานทางกายภาพและความเชื่อทางศาสนาก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ชาวพวนไม่แตกต่างไปจากคนไทยท้องถิ่นมากนักจนก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอื่นทางชาติพันธุ์เกิดขึ้น

บทสรุป

ชาวพวนเป็นกลุ่มคนลาวพลัดถิ่นที่ถูกกวาดต้อนให้เข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี เป็นกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เป็นของตนเองที่สามารถบ่งชี้ความแตกต่างระหว่างชาวพวนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นในสังคมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์มาตุภูมิ ภาษาพูด ภาษาเขียนและการแต่งกาย นอกจากอัตลักษณ์ที่อยู่ในสายเลือดแล้ว ชาวพวนยังมีความจำเป็นต้องสร้างอัตลักษณ์ที่ไม่ได้มีติดตัวมาตามสายเลือดขึ้นมาใหม่ เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์โดยผ่านพื้นที่ความรู้ ชาวพวนในท้องถิ่นร่วมกับผู้นำทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านและพระสงฆ์ สร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวน วัดฝั่งคลองขึ้น เพื่อเป็นสัญลักษณ์และสนามความรู้ในการแสดงอัตลักษณ์ของชาวพวนออกสู่สาธารณะ ดังนั้นพิพิธภัณฑ์จึงเปรียบเสมือนภาพตัวแทนของชาวพวนในอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก และเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างอัตลักษณ์ของชาวพวนผ่านนวัตกรรมสมัยใหม่ นอกจากชาวพวนจะรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิม และสร้างอัตลักษณ์ใหม่เพื่อประโยชน์ทางสังคมและเศรษฐกิจแล้ว ชาวพวนยังมีการปรับตัวทางวัฒนธรรมเพื่อให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งการปรับตัวดังกล่าว ยังเป็นความพยายามกลมกลืนและผสมผสานเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นไทยภายใต้บริบทความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2555). **แนวความคิดพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรม**. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภารดี มหาขันธ์. (2554). **การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของภาคตะวันออกยุคต้น (ยุคก่อนประวัติศาสตร์-รัตนโกสินทร์ตอนต้น)**. ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2525)**. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

ยศ สันตสมบัติ. (2556). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิริธร. (2547). **ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). **จินตนาการทางมานุษยวิทยาแล้วย้อนมองสังคมไทย**. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

_____. (2555). **ทวนคลื่นความคิด กึ่งศตวรรษไทยศึกษา.เชียงใหม่**: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

คำหมั้น วงกดรัดตะนะ.เจ้า. (2516). **พงสาวะดานชาดลาว ความเปนมาของชาดแต่ดึกดำบัน**. เวียงจัน: หอสมุดแห่งชาด นะคอนเวียงจัน.

_____. (2509). **กาบเมืองพวน**. เวียงจัน: กะซวงทำมะกาน.

_____. (1967). **พงสาวะดานเมืองเชียงขวาง**. เวียงจัน: กะซวงสึกสาสะถาบันค้นคว้าวิดทะยาสาดสังคม.

สิลา วีละวงและมอม อุเทนสักดา. (2510). **นิทานขุนบูลมราชาทิราด สะบับที่ 1 ปวัดสาดลาวสะบับเดิม**. เวียงจัน: กะซวงทำมะกาน.